

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

1 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ—15 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ

1927

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^Α ΕΚΔΟΤΑΙ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ", - ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ, 44
ΑΘΗΝΑΙ

Ο ΡΩΜΑΝΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

ΣΟΥΜΑΝ - ΜΠΕΡΛΙΟΖ - ΣΟΠΕΝ - ΛΙΣΤ - ΒΑΓΝΕΡ

Δ'.

‘Ο Λίστ και τὰ «μουσικά του προσκυνήματα»

Ένα προσκύνημα ήταν ὅλη ἡ ζωὴ τοῦ μεγαλοφυοῦς αὐτοῦ πλάνητος τῆς τέχνης. Ένός πλάνητος εὐτυχισμένου, ποῦ ἀντίκρουσε μόνο τῆς ωραιότητος τῆς Ζωῆς, ποῦ ἔζησε σ' ὅλες τῆς ὀνειρεμένες πατρίδες τοῦ Ὁραίου καὶ τῆς Τέχνης, ὅπως στὴ δική του πατρίδα, μέσα σ' ἕνα χρυσόραμα παντοτεινὸ δόξας καὶ θριάμβων. Ἡ ζωὴ του ὅλη—μὰ μακρὰ φωτερὴ ζωὴ—εἶνε τὸ ρωμαντικώτερο μυθιστόρημα ποῦ ἔγραψε ποτὲ ἡ Δόξα καὶ ὁ Έρωσ. Σὰν ἕνας ἡρωϊκὸς κατακτητὴς στὸν ὁποῖον ἡ Ζωὴ τίποτε δὲν ἀρνήθηκε ποτέ, ὁ Φραντς Λίστ περνοῦσε μέσα στοὺς ἀνθοστρωμένους δρόμους τῆς, σέροντας ὑποτακτικοὺς στὸ ἄρμα τῆς Τέχνης του πρίγκηπες, βασιλεῖς, γυναῖκες τοῦ Πνεύματος, τῆς Ὁμορφιάς, καὶ τῆς Ἀγάπης, ὅλους τοὺς καλλιτέχνες τῆς ἐποχῆς του χωρὶς διάκρισι, καὶ πλήθη ἀνθρώπων μαγεμένα. Παιδάκι θαυματουργὸ ἔξη χρονῶν μὲ τὰ βοστρυχωτὰ μαλλιά καὶ τὰ μεγάλα ἀστέρινα μάτια—νέος προφήτης ἰδεαλιστῆς μὲ τὴν ὠραία κόμη, τὸ σύμβολό του, καὶ τὸ λιγερὸ ἀνάστημα—ὠραῖος ἄνδρας κατακτητῆς, ποῦ κρατοῦσε μέσα στὰ χέρια του τὰ σκῆπτρα ἑνὸς παγκόσμιου κράτους ἀόρατου καὶ ἀνίκητου, ποῦ ἔπεφταν ὅλοι στὰ γόνατα ἔμπρὸς στὴ δύναμή του—γέροντας τιμημένος ἀπὸ τοὺς Μεγάλους καὶ τοὺς Ἰσχυροὺς τῆς γῆς, ποῦ νύνεται στὰ χρόνια τοῦ δοξασμένου του ἡλιοβασιλέματος τὸ σχῆμα τοῦ Ἰερωμένου σὰν ἕνα κορύφωμα τοῦ Ἰδεαλισμοῦ τῆς ζωῆς του, ὁ Λίστ στάθηκε πάντα ὁ μέγας ρωμαντικὸς ἥρωσ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ αἰσθήματος, ὁ ἀψογὸς καὶ εὐγενικὸς ἱππότης τῆς Τέχνης.

«Wen der Genius auf die Stirn geküsst.

Der trägt den Himmel im Herzen!»

Ὅποιον φίλησε ἡ Μεγαλοφυΐα στὸ μέτωπο — Ἐκεῖνος κλείνει τὸν Οὐρανὸ μέσα στὴν ψυχὴ του! μὰς λέγει ὁ Σίλλερ. Καὶ κανεὶς ἄλλος μουσικὸς στὸν κόσμῳ δὲν πραγματοποίησε τὸ στίχο αὐτὸ ὅπως ὁ Λίστ.

Έναν οὐρανὸ, ἀλήθεια, ἔκλεινε μέσα στὴν ψυχὴ του, ἕναν οὐρανὸ μὲ τὰ θάμνη τοῦ ἡλίου τῆς Δόξας στὸ μεσουράνημά του, μὲ ὅλη τὴν ἀπεραντωσύνη τοῦ γαλανοῦ Ἀπείρου, μὲ τ' ἄστρα τῆς καλωσύνης, διαμάντια ἀτίμητα τῆς ψυχῆς. Γι' αὐτὸ, μιλῶντας γιὰ τὸν Λίστ, πρὶν ἀπὸ τὸν μεγάλο καλλιτέχνη πρέπει νὰ τιμήσωμε τὸν Ἄνθρωπο, τὸν ἠθικὸ ἥρωα τοῦ Κάραυλ, ποῦ ἀποκρυστάλλωσε μὲ τὴ ζωὴ του τὸ εὐγενικώτερο ὑπόδειγμα τῆς αὐτοθυσίας, ποῦ ἔφθασε στὸ σημεῖο ν' ἀπαλλοτριώσῃ τὴ δημιουργικὴ μεγαλοφυΐα του, γιὰ νὰ ἀναδείξῃ τὴν παραγνωρισμένη μεγαλοφυΐα τοῦ Βάγνερ, ποῦ κράτησε τὴ μπαγκέττα δεκαπέντε χρόνια στὸ Βαῖμαρ μὲ τὴν ἐμπνευσμένη θέλησι ἑνὸς ἡρωϊκοῦ ἐρμηνευτοῦ, γιὰ νὰ ἐπιβάλλῃ καὶ νὰ κατακυρώσῃ στὴ μουσικὴ Εὐρώπῃ τὸ διαμφισβητούμενο ἀκόμη μεγαλεῖο τοῦ Μπετόβεν, τὴ φλόγα τοῦ Μπερλιόζ καὶ τοῦ Σούμαν, καὶ ν' ἀνοίξῃ ἀκόμα τοὺς ὁρίζοντας τῆς πρωτόφαντης στὸν κόσμῳ Ρωσικῆς μουσικῆς. Ἀπόστολος καὶ κῆρυξ τοῦ ἀγνωτέρου καλλιτεχνικοῦ ἀλτρουϊσμοῦ, ἔστησε τὸ μεγάλο μουσικὸ ἔργο του ὡς ἕνα πολὺτιμο βᾶθρον γιὰ ν' ἀνυψώσῃ τοὺς ἄλλους μουσικοὺς ποῦ θαύμαζε, καὶ ἔμπρὸς στοὺς ὁποίους ἔσβυνε πρόθυμα τὸν ἑαυτό του, γιὰ νὰ τοὺς ἀφήσῃ νὰ λάμπουν. Γι' αὐτὸ τὸ ἠθικὸ του ἔργον εἶνε ἀπείρως πολυτιώτερο ἀπὸ τὸ μουσικὸ. Σπατάλησε τὴ μεγαλοφυΐα του γιὰ τοὺς ἄλλους, μὲ τὴν ἴδια βασιλικὴ γενναιοδωρία μὲ τὴν ὁποῖαν σπαταλοῦσε καὶ τὰ ἑκατομμύρια ποῦ κέρδιζε στὴς περιοδεῖες του ὡς βιρτουόζος. Γιατί, μέσα στὸ ρωμαντικὸ μυθιστόρημα τῆς ζωῆς του κρύβεται ὁλόκληρο ψυχικὸ δράμα. Ὁ Λίστ βιρτουόζος!

Πόσο λίγοι ἀπὸ τοὺς ἐπιγινόμενους πῆραν τὸν κόπο νὰ ἐμβαθύνουν στὴν τραγικὴ αὐτὴ εἰρωνεία... Ὁ Λίστ, ὁ περιβεβλημένος τὸν αὐτοκρατορικὸ μανδύα τοῦ Βιρτουόζου, τὸν χρυσοκέντητο καὶ διαμαντοστολισμένο, θαμπώνει, ἀκόμη ὡς σήμερα

όλο τὸν κόσμο. Ἡ φήμη του τὸν βαραίνει σὰν μιὰ ἀνέκκλητη καταδίκη. Μένει πάντα ὁ πιανιστικὸς κολοσσὸς τῆς δυνάμεως, τῆς λάμψεως καὶ τοῦ μεγαλείου, αὐτὸς ποῦ ὑπῆρξε ἕνας ἀπὸ τοὺς βαθύτερους μουσικοὺς penseurs ὅλων τῶν ἐποχῶν. Φαντάζει σὲ ὅλους ὅπως ὁ λαμπρότερος ἐξωτερικὸς διακοσμητὴς τῶν ἔργων τῶν ἄλλων, αὐτὸς ὁ ἐσώτατος ποιητὴς τοῦ ἐνδομύχου ψυχικοῦ ἐγὼ τῶν ἀνθρώπων. Πέρασε τὴ ζωὴ του σὰν ἕνας μεγαλοφυῆς ἀγύρτης τῆς Τέχνης, γιὰ νὰ φθάσῃ στὴν πραγμάτωσι τῶν μεγάλων ἰδανικῶν του. Γι' αὐτὸ, οὔτε ἡ Δόξα οὔτε ὁ Ἔρωτας ποῦ ἔστρωσαν διαρκῶς τὴ ζωὴ του μὲ ρόδα, δὲν τὸν θάμπωσαν οὔτε τὸν μέθυσαν ποτὲ ὅπως κάθε ἄλλο θνητό. Περνοῦσε μέσα ἀπὸ τῆς ἐγκόσμιες ἀποθεώσεις σὰν ἕνας ὀραματιστὴς, σὰν ἕνας Προφήτης. Καὶ ἔσπευδε ἀμέσως νὰ κατευθύνῃ τὸ ρεῦμα τῶν ἐνθουσιασμῶν ποῦ προκαλοῦσε ἡ τέχνη του, σὲ ἀνώτερους εὐγενικοὺς σκοποὺς. Σὲ καμμιά περίστασι δὲν κατὰδέχθηκε νὰ ἐκμεταλλεῖται τὸν ἐνθουσιασμὸ τοῦ πλήθους γιὰ τὸν ἑαυτὸ του. Οὔτε τὸν ἀφῆσε ὁμιῶς ἀνεκμετάλλετο, γιὰ νὰ πραγματοποιῆ τῆς μεγάλης ἰδέας τῆς τέχνης. Αὐτὸς ποῦ περνοῦσε στὸν κόσμο σὰν ἕνας θαυματοποιὸς τοῦ πιάνου, πρωτόφαντος καὶ ἀφθαστος, ἦταν ὁ μέγιστος θεόληπτος τῆς Τέχνης. Γι' αὐτὸ ὁ Λίστ δὲν εἶνε μόνον ὁ θρυλικὸς καλλιτέχνης. Εἶνε ὁ θρυλικὸς ἄνθρωπος τῆς Ἰδέας καὶ τοῦ αἰσθηματος.

***

Τί ζητοῦσε στῆς ἀτέλειωτες περιπλανήσεις του, αὐτὸς ὁ Προφητάναξ τῆς Μουσικῆς; Ὁχι βέβαια τὴ δόξα, ποῦ ἠστεφάνωνε ἀπὸ τὴν παιδικὴ του ἡλικία τὸ φωτεινὸ του μέτωπο· οὔτε τὸν πλοῦτο, ποῦ ἔτρεχε σὰν ποταμὸς σὲ κάθε πέρασμά του, οὔτε τὸν ἔρωτα ποῦ ἔσφραζε σκλάβες στὰ πόδια του τῆς πειρὸς ζηλεμένες γυναῖκες. Ζητοῦσε τὴν Ὁμορφιὰ, τὸ προσκύνημα τῆς Ὁμορφιάς στὴ Φύσι καὶ στὴν Τέχνη. Ζητοῦσε τὸ ἀσύλληπτο Ὁραῖο σὲ κάθε του ἐκδήλωσι στὴ ζωὴ. Γι' αὐτὸ δραπέτευσε εὐθύς ἀπ' τὴν ἀρχὴ ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, καὶ ἔχτισε μὲ τὴν τέχνην του μιὰ δική του ὀλόχρυση οἰκουμένη. Ὁ κόσμος ὅλων τῶν θρύλων, ἡ παγκόσμια γοητεία τῆς Ποίσεως, ὅλων τῶν μεγάλων δημιουργῶν οἱ ὀραμα-

τισμοί, τὸν ὀδηγοῦν στὰ μουσικά του προσκυνήματα. Ζῆ ὀλοκληρωτικὰ τὰ «**Συμφωνικά Ποιήματα**» ποῦ γράφει, στὰ θαυμασιώτερα τοπία τῆς Φύσεως. Στὸν πρώτον ἐρωτικὸ σταθμὸ τῆς ζωῆς του στὴν Ἑλβετία, τὸ πανόραμα τῶν Ἄλπεων καθρεφτίζεται στὴν ψυχὴ του καὶ ἀποκρυσταλλώνει τὸ μεγάλο συμφωνικὸ του ποίημα: «Ce qu' on entend sur la montagne.» Στῆς ἀπέραντες πεδιάδες τῆς Οὐγγαρίας ζῆ ὁ ἴδιος τὸν καλασμὸ τοῦ θρυλικοῦ «**Μαζέππα**», τοῦ νικημένου Νικητῆ, ποῦ ἀνυψόνεται βασιλεὺς μετὰ τὸ θρίαμβο τῆς ἀφηνιασμένης διαδρομῆς του. Ἡ συμφωνικὴ αὐτὴ μπαλλάντα ποῦ γράφηκε στὴν ἀρχὴ ἀπὸ τὸν Λίστ γιὰ πιάνο καὶ κατόπιν γιὰ ὀρχήστρα, εἶνε ἕνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικώτερα κομμάτια τῆς μεγαλοφυΐας του. Γεμάτη φλόγα, ὀρμὴ ἀσυγκράτητη, ἐκφραστικὸ πλοῦτο, ρυθμικὴ μεγαλοπρέπεια καὶ ἡρωικὸ μεγαλεῖο. Ὁ δυναμισμὸς τῆς ὀρχήστρας κορυφώνεται διαρκῶς, φθάνει σὲ ἀπάνταστο σημεῖο ἐντάσεως, γιὰ νὰ μᾶς δώσῃ στὸ τέλος τὸ νικητήριο δοξασμὸν ρυθμὸ, ποῦ συγκεντρώνει ὅλη τὴν ὀρχήστρα σ' ἕνα ὀλοκληρωτικὸ ἐξέσπασμα θριαμβοῦ.

Στὴν Ἰταλία, ποῦ τὴ ζῆ ὁ Λίστ ἀπ' ἄκρη ὡς ἄκρη, πόσα θεῖα τοπία γιὰ προσκύνημα τῆς Φύσεως καὶ τῆς ψυχῆς! Στὴ Ρώμη ζῆ ὀλοκληρωτικὰ τὸ θεῖο στίχο τοῦ Γκαίτε:

«Eine ganze Welt, bist du, o Rom!»
κα' ἀφιερώνει στὸν Ὀλύμπιο Ποιητὴ τὸν «**Τουρκοῦτο Τάσσο**» του, ἐμπνευσμένον ἀπὸ τὴν ὁμώνυμη τραγωδίαν τοῦ Γκαίτε. Αὐτὸς ὁ προνομιούχος τῆς Μοίρας, ὁ παγκόσμιος θριαμβευτὴς, ἐρμηνεύει ὅσο κανένας βασανισμένος ἄνθρωπος βαθεῖα καὶ σπαραχτικὰ, τοὺς περίφημους ἐπιγραμματικὸς στίχους:

«Ὅποιος δὲν ἔφαγε ποτὲ
μὲ δάκρυα βρεμμένο τὸ ψωμί του,
ὅποιος δὲν ἔμεινε ποτὲ
ἀτέλειωτες βασανισμένες νύχτες
κλαίοντας καὶ ἀγρυπνώντας τὸ κρεβάτι του,
Ἐκεῖνος δὲν σὰς γνώρισε ποτὲ
ὡ θεῖες τ' Ὀυρανοῦ δυνάμεις!»

Ἔστερα ἀπὸ τὰ ρομαντικώτατα μουσικά ἐπεισόδια ποῦ ζῆ στὴ Ρώμη, στὴ Βενετία, στὴ Νεάπολι, καὶ κλείνει μέσα τῶν ἀναφτερωμένων ὅλων τοὺς ρυθμοὺς τοῦ Ἰταλικοῦ πᾶθους καὶ τῆς ζωῆς, τὰ χερσώ-

μένα δράματα τῆς Ἰταλικῆς φύσεως σὲ μιὰ ἀποθέωσι φωτὸς καὶ ἁρμονίας (Sposalizio—Il Pensieroso—Villa d'Este—Cypres—Jets d'eau—Marinari—Gondoliera—Tarantella κ.τ.λ.) παραδίδεται ἐπὶ Φλωρεντία ὁλόψυχα στὸ προσκύνημα τοῦ Δάντη καὶ τοῦ Πετρόρχα. Τὰ τρία Σοννέτα τοῦ Πετρόρχα μεταγραμμένα γιὰ πιάνο καὶ μάλιστα τὸ περίφημο «Racce non trovo...» εἶναι ἀναγνές προσευχῆς, ποῦ ἀναβλύζουν ἀπ' τὴν αἰώνια πηγὴ ἑνὸς πνευματικοῦ καὶ ψυχικοῦ Ὁραίου, προσευχῆς ποῦ ντύνονται γιὰ ν' ἀνεβοῦν στὰ οὐράνια τῆς πλαστικῆς φόρμες τοῦ Φρά Μπεάτο μὲ τὴν μουσικὴν ἐξαύλωμένες....

Μὰ ὁ θεόληπτος Λιστ μόνο στὸ Δάντη βρίσκει τὴ μεγάλη ἔκστασι, ποῦ νοσταλγεῖ τόσα χρόνια μέσα στῆς τρικυμίας τῶν ἐγκόσμιων παθῶν ἢ μυστικόπαθη ψυχὴ του. Τὴν ἔκστασι καὶ τὴ γαλήνη μιᾶς «Vita Nuova» μουσικῆς, ποῦ πέρνει γιὰ τὸ μεγάλο ρομαντικὸ τὴ θεία χάρι μιᾶς Ἀποκαλύψεως. Καὶ ζῆ ὀλοκληρωτικὰ ἐπὶ μουσικῆ του αὐτῆς τῆς ἐποχῆς (Après une lecture de Dante—Fantasia quasi Sonata—Dante—Symphonie) τὴ θεία ἐπικοινωνία μὲ τὸ μεγάλο Ὁραματιστὴ. Τὸ πιάνο τοῦ Λιστ ἐπάνω στὸ ὁποῖον ἀνθίζαν ἡργιαστικὰ οἱ Λομβαρδοὶ κῆποι καὶ τῆς Τοσκάνας οἱ λόφοι μὲ τῆς Ἰταλικῆς χλωρίδος τὰ μάγια, ἀντιφεγγίζει τώρα ὅλες τῆς ὑπερκόσμιες ἁρμονίες τῶν Παραδείσιων δραμάτων τοῦ Δάντε, ποῦ γεφυροῦν σὰν οὐράνια τόξα τὴ σκέψι τοῦ Μουσιου. Τὸ θεῖο θαυματοργὸ ρόδο ἀνθίζει μέσα σὲ μύριες ψυχικῆς ἀκτινοβολίες. Ἡ πρώτη αὐτῆ Φαντασία—Σονάτα, εἶνε τὸ προανάκρουσμα τῆς μεγάλης Δαντικῆς Συμφωνίας, ποῦ γράφει ὁ Λιστ στὰ χρόνια τῆς ψυχικῆς του ὀρμότητος, ὅταν ἔζησε πλέον ὄλους τοὺς ὀραίους ἡρωϊσμοὺς τῆς ζωῆς καὶ τῆς τέχνης. Ἔτσι, ὁ πνευματικὸς αὐτὸς ἦρως πραγματοποιεῖ μὲ τὰ χρόνια τὸ ὑψιστὸ ἰδανικὸ ποῦ τὸν καθοδηγεῖ ἀπὸ τὴν πρώτη του νεότητα. «Οἱ νόμοι τῆς Δημιουργίας εἶναι καὶ οἱ νόμοι τῆς Τέχνης. Τὸ Ὁραῖον εἶναι ταυτόσημον μὲ τὴ ζωὴ. Ἡ Ἐπιστήμη ἔχει τὴν ἀποστολὴν νὰ γνωρίσῃ καὶ νὰ κατανοήσῃ τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ. Ἡ Τέχνη ἔχει τὴν ἀποστολὴν νὰ κάμῃ αἰσθητὸ τὸ ἔρ-

γο τοῦ Θεοῦ, μὲ τὴν ὑψηλὴ συγκίνησι ποῦ θὰ σκορπίσῃ. Ἡ «τέχνη γιὰ τὴν τέχνη» εἶνε μιὰ οὐτοπία. Μόνος σκοπὸς τῆς εἶνε ἡ τελειοποίησις τοῦ ὄντος στὴν κάθε ἐκδήλωσι τῆς ἐξελλίξεώς του». Αὐτὰ εἶναι τὰ δόγματα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Λιστ, ποῦ τὸν ἀνέδειξαν νικητὴ μὲ τὴν ὑποταγὴν του στὰ ὑψηλὰ κελεύσματα τῆς Αὐτοθυσίας, μέσα στὴ γιγάντια πάλῃ τῆς ψυχῆς του, στὸ μοιραῖο καλλιτεχνικὸ δυαδισμό του ὡς δημιουργοῦ καὶ ὡς βιρτουόζου.

Ἡ Γερμανία... «**Τοῦ Ρήνου τὸ ἀγιασμένο ρεῦμα**» ποῦ τραγουδεῖ ὁ Χάινε. Ποῖος τόπος προσκυνήματος γιὰ τὸν πλάνητα τῆς Μεγαλοφυίας! Μέσα σ' ἓνα νησάκι τοῦ Ρήνου—ἑρείπιο μεσαιωνικοῦ ἀσκητισμοῦ,—στήνει μὲ τὴν ἀγαπημένην του κόμησσα d' Agoult τὸ καλλιτεχνικὸ του ὄρητήριον. Γύρω του ἀναπηδοῦν ἀπὸ τὰ ρεῖθρα τοῦ ποταμοῦ πλῆθος ἢ μυθολογικῆς, ἱστορικῆς, εἰδωλολατρικῆς, χριστιανικῆς παραδόσεις καὶ ἀποκρυσταλλώνονται ἐπὶ μουσικῆ του. Καὶ τὸ μεγάλο Μπετοβενικὸ προσκύνημα τῆς Βόννης ἐξαγιάζει ὅλο τὸ Ρήνο. Εἶνε τὸ κορυφωμα τῆς καλλιτεχνικῆς ζωῆς τοῦ Λιστ καὶ ἡ μεγάλη του ἀποκάλυψις ὡς συμφωνιστοῦ μὲ τὴν πανηγυρικὴν του **Καντάτα** γιὰ χοροὺς καὶ ὀρχήστρα: Τὰ θαυματοργὰ χέρια τοῦ βιρτουόζου—Λιστ μάζεψαν ἀπὸ τὸν κόσμον τὰ ἑκατομμύρια ποῦ χρειάσθηκαν γιὰ τὸν ἀνδριάντα τοῦ Μπετόβεν, καὶ τὸ δημιουργικὸ πνεῦμα τοῦ συνθέτου—Λιστ ὑψωσε τὸν ἄλλο συμφωνικὸ ἀνδριάντα τῆς **Καντάτας** του, μνημεῖον καὶ τρόπαιον θριαμβικὸν ἐπὶ συνθέτη τῆς Ἐνάτης Συμφωνίας.

Ἡ Ῥωσσία σὲ λίγο... Μεγάλον χριστιανικὸν προσκύνημα γιὰ τὸν Λιστ, ποῦ φθάνει μέσα σὲ ἀποθεωτικὴν δόξα ὡς τὸν Καύκασον, ὡς τῆς πύλης τῆς μαγεμένης Ἀνατολῆς—προσκύνημα ἐξωτικὸν ποῦ τοῦ χαρίζει τὸ εὐγενικώτερον ἔρωτικὸν λάφυρον τῆς ζωῆς του, τὴν πριγκήπισσα Βίτχενστάιν. Καὶ ἐρχεται τὸ μεγάλο προσκύνημα τοῦ Βάιμαρ.

Στὸ πνευματικὸν στερέωμα τῆς Γερμανικῆς Ἀκροπόλεως τοῦ πνεύματος, σελαγίζει ἀκόμη ὁ ἀστερισμὸς τῶν Διοσκούρων ποιητῶν Γκαίτε—Σίλλερ. Τὸ ἄστρο τοῦ Μουσικοῦ μεσουρανεῖ θριαμβικὸν καὶ σκορπίζει ἐπὶ τὸν παγκόσμιον οὐρανὸν τῆς Τέχνης μιὰ

νέα αποκαλυπτική λάμψη. Μα τη λάμψη αυτή γλίγωρα την απαρνιέται ο Λίστ για να την μεταγγίση άκέραια στον νέο αστερισμό που ανατέλλει, και που μάταια αγωνίζεται να τοξεύση το φώς του μέσα από τα μαύρα σύννεφα που τον πολεμούν. Ο Λίστ τα παραμερίζει όλα. Πειθαίρει ο ίδιος για ν' αναστηθῆ ὀλοκληρωτικά μέσα στη μουσική του Βάγνερ! Να το μεγάλο προσκύνημα τῆς ζωῆς του, που θά κρατήση τὴν ἠρωϊκὴ ψυχὴ του σὲ ἔξαρσι σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ, ὡς τὴ στιγμή που θά ξεπνυχῆση στὸ Μπαυρόιτ ψιθυρίζοντας τὸ ὄνομα τοῦ Τριστάνου.

Μα ἡ λατρεία τοῦ Βάγνερ δὲν τὸν ἀποροφᾷ ὀλοκληρωτικά... Γύρω του πόσα ἀκόμη πνεύματα μουσικὰ τὸν καλοῦν σὲ ψυχικὸ προσκύνημα! Γιὰ τὸν Σοπὲν γράφει ἕνα ὀλόκληρο βιβλίον—ποίημα που ἔξηγεῖ στοὺς συγχρόνους του τὴν ἀγιάτρευτα πονεμένη ψυχὴ τοῦ Πολωνοῦ μουσικοῦ σὲ ὅλα τῶν μυστικῶν φωτοσκιάσεών της τὰ θάμνη. Τὸ βιβλίον τοῦ Λίστ γιὰ τὸν Σοπὲν εἶνε ἕνα προσκύνημα μέσα στὸ ναὸ τῆς Πολωνικῆς ψυχῆς. Γιὰ νὰ γνωρίση τοὺς Πολωνοὺς τὸ ἄγνωστο ἀκόμη καὶ πρωτόφαντο ἔργο τοῦ μεγάλου παιδιοῦ τῆς Πολωνίας, ὁ βιρτουόζος—Λίστ ἐπιχειρεῖ τρία ταξείδια στὴ Βαρσοβία καὶ παίζει ἀποκλειστικὰ προγράμματα μὲ τὰ ἔργα τοῦ Σοπὲν. Γίνεται ὁ ἐμπνευσμένος ἀπόστολος τοῦ Σοπενισμοῦ στὴ μουσικὴ Εὐρώπη.

Καὶ ὅταν βλέπη στὴ Γερμανία τὴ μεγαλοφυΐα τοῦ Σούμαν νὰ σπαράξῃ τὰ νύχια τῆς ἀπαίσιος Ἐριννύας που τὴν παραφυλάγει—τῆς Τρέλλας— ὁ Λίστ γίνεται ὁ ὑψιστος μυσταγωγὸς τῆς θλίψεως μέσα στὸ ψυχικὸ προσκύνημα τῆς μεγάλης Σονάτας του, που τὴν ἀφιερώνει στὸ Σούμαν. Εἶνε τὸ ψυχικότερο ἔργο τῆς μουσικῆς διαλεκτικῆς τοῦ Λίστ, που φθάνει στὰ ὕψη συνθετικότητος τοῦ δραματικώτερου μεγαλείου. Ὁλη ἡ μουσικὴ ψυχογραφία τοῦ Σούμαν, γραμμὴν ἀπὸ τὸν Λίστ, μὲ τὸν ἐπαναστατημένο ἠρωϊσμό τῆς μεγαλοφυΐας του ἐμπρὸς στὸ ἄδικον κεραυνώμα μιᾶς ἄλλης μεγαλοφυΐας ἀπὸ τὴν τραγικὴ τὴ Μοῖρα... Μουσικὲς ἀστραπὲς που διαπερνοῦν σὰν φλογερὲς ρομφαῖες τῆς ψυχῆς τὰ σκοτάδια. Ὑμνοὶ μεγαλόπρεποι καὶ σπαραγμέ-

νοι λυγμοί, κι' ἕνας μυστικόπαθος λυρισμὸς διάχυτος καὶ ἠρωϊκοὶ δραματισμοὶ καὶ βαρυσήμαντες σιωπὲς που πέφτουν ἀπότομα καὶ κρατοῦν τὴν ψυχὴ σὲ ὑπέρτατη ἀγωνία. Ὁλη ἡ μεγαλοφυΐα τῶν ἀντιθέσεων στὴν ἐναλλαγὴ τῶν ὑψίστων δραματικῶν κραυγῶν τοῦ πάθους μὲ τὴ βαθεῖα μουσικὴ ἀπόγνωση που καταλήγει στὸ τέλος τὸν πνευματικώτερο ἐπίλογο που γράφηκε ποτὲ σὲ μουσικὸ ἔργο· μιὰ σελίδα ὑπέρτατης μουσικῆς ἐγκαρτερήσεως καὶ γαλήνης, μιὰ σελίδα φωτὸς ὑπερκόσμου πρὶν ἀπὸ τὸ ὀλοκληρωτικὸ σκοτάδι. Σ' αὐτὴ τὴ Σονάτα κρύβεται ἀσφαλῶς ἡ μεγάλη παράδοση τῆς μουσικῆς τοῦ Λίστ στὴν ψυχικὴ ἐρμηνευτικὴ της ἐκδήλωσι.

Ἔτσι ἡ ζωὴ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ Ρωμαντικοῦ περνᾷ μέσα σὲ μιὰ διπλῆ λιτανεία λυρικῶν παρθένων μορφῶν, που ἀτενίζουν πρὸς τὴ θεία Βεατρίκη γιὰ μιὰ ὑπέρτατη ἀπολύτρωσι, καὶ Βακχικῶν μακάδων που κρατοῦν τοὺς ρυθμοὺς ἑνὸς ἐλεύθερου Διονυσιασμοῦ στὴν Τέχνη. Εἶνε ὁ πρῶτος ἱεροφάντης τῆς νέας δυαδικῆς μουσικῆς θρησκείας που ἔρχεται νὰ κατακυρώσῃ ὁ Βάγνερ μὲ τὴ γιγάντια σφραγίδα του. Ἡ **Συμφωνία τοῦ Φάουστ** μὲ τὴν θεία ἀνθησι τῆς μορφῆς τῆς Μαργαρίτας ἔξω ἀπὸ τοὺς σαρκασμοὺς τῶν Μεφιστοφελικῶν δαιμόνων, ἡ **Δαντικὴ Συμφωνία** μὲ τὴν ἐναλλαγὴ τῶν φλογισμένων τοπίων τῆς Κολάλασεως μὲ τὰ παραδείσια δράματα τῶν Οὐρανῶν, τὰ **Ἰδεώδη** τοῦ Σίλλερ, τὰ **Πρελούνια** τοῦ Λαμαρτίνου, ὁ θρύλος τοῦ **Ὁρφέως**, ἡ **Ἁγία Ἐλισάβετ**, ἡ **Μεγάλῃ Δειτύργια τοῦ Γκράν**, **οἱ Μακαρισμοί**, εἶνε συμφωνικὰ ἔργα που ἀνοίγουν τὸν Λίστ τὴν ὀλόχρυση πύλη τῆς μουσικῆς Ἐρωσύνης. Μαζῆ μὲ τὸν Ἅγιο Φραγκίσκο που πραγματοποιοῖ τὸ θαῦμα τοῦ Χριστοῦ, ὁ Λίστ βάδισε μὲ τὴν ἀντίληψι τῆς θείας χάριτος τῆς Τέχνης ἐπάνω στὰ κύματα τῆς μανιασμένης θαλάσσης. Νίκησε τὸν κόσμον γιὰ νὰ φθάσῃ στὸ θεῖον προσκύνημα τῆς ψυχῆς. Τὸ ἐπίσημον χρίσμα τοῦ Μεγάλου Ποντίφηκος ἤλθε στὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ ν' ἀποθέσῃ ἕνα χρυσάκτινον ἠθικὸν στέμμα στὴν ὠραία κεφαλὴ τοῦ Ἡρώος, που νίκησε τὴ μεγαλείτερη νίκη τῆς ψυχῆς καὶ κέρδισε γιὰ πάντα τὴ μουσικὴ εὐθανασία.

ΣΟΦΙΑ Κ. ΣΠΑΝΟΥΔΗ